

Uchwała z dnia 25 stycznia 2002 r.

III ZP 24/01

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk, Sędziowie SN: Roman Kuczyński, Zbigniew Myszka (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyżyn, w sprawie z powództwa Barbary C., Bogdany C., Eweliny G. przeciwko Zespołowi Szkół Specjalnych [...] przy Szpitalu Klinicznym [...] w Ł. o odprawy emerytalne, po rozpoznaniu w dniu 25 stycznia 2002 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi postanowieniem z dnia 6 września 2001 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 KPC

„Czy za nauczyciela „przechodzącego na emeryturę” uprawnionego do odprawy przewidzianej w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tj. Dz.U. z 1997 r. , Nr 56, poz. 357) w brzmieniu obowiązującym do dnia wejścia w życie nowelizacji z dnia 18 lutego 2000 r. (Dz.U. Nr 19, poz. 239) można uznać nauczyciela, który przepracował w szkole co najmniej 20 lat i którego stosunek pracy wygasł z upływem okresu pozostawania w stanie nieczynnym - w sytuacji, gdy przed ustaniem zatrudnienia nabył on uprawnienia emerytalne i pobierał z tego tytułu świadczenie?”

podjął uchwałę:

Kontynuowanie nauczycielskiego zatrudnienia połączone z pobieraniem emerytury nauczycielskiej nie pozbawia prawa do odprawy pieniężnej przewidzianej w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.), nauczyciela, którego stosunek pracy wygasł z upływem okresu pozostawania w stanie nieczynnym i przejścia na emeryturę, jeżeli wcześniej nie skorzystał on z uprawnienia do tej odprawy.

Uzasadnienie

Przedstawione do rozpoznania zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego. Powódki były zatrudnione na stanowiskach nauczycieli. Ich stosunki pracy wygasły w dniu 29 lutego 2000 r. po upływie 6 miesięcznego okresu pozostawania w stanie nieczynnym. Wcześniej w okresie pozostawania w nauczycielskich stosunkach pracy powódki nabyły nauczycielskie uprawnienia emerytalne. Jedna z nich (Barbara C.) kontynuując nauczycielskie zatrudnienie pobierała świadczenie emerytalne w całości do czasu wygaśnięcia nauczycielskiego stosunku pracy. Druga z powódek (Bogdana C.) początkowo zawiesiła nabyte już w 1992 r. nauczycielskie uprawnienia emerytalne, a od 1 lutego 1992 r. pobierała je w zmniejszonej wysokości z powodu osiągnięcia dochodu przekraczającego 130% przeciętnego wynagrodzenia z tytułu kontynuowanego zatrudnienia nauczycielskiego. Natomiast trzecia z powódek (Ewelina G.) pobierała emeryturę od 17 maja 1998 r. w zmniejszonej wysokości z uwagi na osiągnięty dochód z tytułu dalszego zatrudnienia nauczycielskiego, a ponadto od 1 kwietnia 1999 r. przyznano jej rentę z tytułu niezdolności do pracy wskutek choroby zawodowej, co spowodowało, że od 1 września 1999 r. pobierała emeryturę oraz połowę świadczenia rentowego.

Po wygaśnięciu nauczycielskich stosunków pracy wskutek upływu okresu pozostawania w stanie nieczynnym powódki wystąpiły o przyznanie im prawa do odpraw emerytalnych na podstawie art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (w brzmieniu sprzed nowelizacji z dnia 18 lutego 2000 r.).

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwa, argumentując, że norma art. 87 ust. 2 Karty Nauczyciela warunkuje uzyskanie prawa do odprawy emerytalnej od rozwiązania stosunku pracy w związku z przejściem nauczyciela na emeryturę, a zatem przejście to i skorzystanie z uprawnień emerytalnych nie może wyprzedzać w czasie rozwiązania stosunku pracy. Powódki mogły spełnić ten warunek, gdyby wystąpiły o odprawy w datach nabycia uprawnień emerytalnych, ewentualnie mogły zawiesić pobieranie emerytury do czasu zakończenia stosunku pracy. Jednak nie podjęły takich zachowań i przez okres dalszego nauczycielskiego zatrudnienia ich miesięczne dochody ze stosunku pracy oraz z pobieranych emerytur były wyższe od dochodów innych zatrudnionych nauczycieli, którzy nie pobierali świadczeń emerytalnych. Ostatecznie Sąd Rejonowy wywiódł, że pobieranie chociażby w zmniejszonej wysokości emerytury wyłącza możliwość przyznania pracownikowi odprawy eme-

rytalnej, gdyż takie zachowanie nie pozostaje wówczas w związku z przejściem na emeryturę, a przyznanie im tego świadczenia byłoby naruszeniem społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa.

Rozpoznając apelacje powódek, które wskazywały na jednorazowy i powszechny charakter odprawy pieniężnej, która przysługuje w związku z przejściem na emeryturę i jest niezależna od przyczyn, które legły u podstaw rozwiązania stosunku pracy, Sąd Okręgowy powziął wątpliwość ujętą w treści przedstawionego do rozstrzygnięcia Sądowni Najwyższemu zagadnienia prawnego. Sąd Okręgowy wskazał na dwa możliwe warianty rozwiązania. Według pierwszego z nich, nauczyciel, który w trakcie zatrudnienia uzyskał uprawnienia emerytalne, nabywa prawo do odprawy przewidzianej w art. 87 ust. 2 Karty Nauczyciela dopiero z dniem ustania stosunku pracy, niezależnie od tego, co działo się z jego emeryturą w trakcie kontynuowanego nauczycielskiego stosunku pracy, tj. w szczególności czy była ona pobierana, czy podlegała zawieszeniu. Natomiast według przeciwnego poglądu, dalsze pozostawanie w stosunku pracy połączone z pobieraniem świadczeń emerytalno-rentowych wyłącza możliwość przyznania nauczycielowi odprawy emerytalnej w razie późniejszego rozwiązania stosunku pracy. Opowiadając się za pierwszym stanowiskiem Sąd Okręgowy utrzymywał, że związek rozwiązania stosunku pracy z przejściem na emeryturę polega na tym, że od momentu takiego definitywnego ustania stosunku pracy emerytura staje się głównym źródłem utrzymania pracownika, który zakończył zatrudnienie i nie otrzymuje już wynagrodzenia za pracę. Takie przejście na emeryturę polega na zmianie pracowniczego statusu prawnego nauczyciela, który staje się emerytem w następstwie definitywnego ustania stosunku pracy. Przysługująca wówczas odprawa emerytalna stanowi swoiste zadośćuczynienie pieniężne wypłacane najczęściej długoletniemu pracownikowi, które ma na celu „ułatwienie mu przystosowania się do nowych warunków, pełniąc rolę świadczenia socjalnego”. Prawo do odprawy emerytalnej przewidzianej w art. 87 ust. 2 Karty Nauczyciela uzależnione jest od kumulatywnego wystąpienia dwóch powiązanych ze sobą zdarzeń prawnych, tj. ustania stosunku pracy i przejścia na emeryturę. Zdarzenia te wszakże nie muszą zbiegać się w czasie i nabycie uprawnień emerytalno-rentowych może następować nie tylko w dacie ustania stosunku pracy, ale także może je poprzedzać. Ponadto niezrozumiałe i sprzeczne ze społecznym poczuciem sprawiedliwości byłoby pozbawienie powódek, będących długoletnimi nauczycielkami, praw do spornej odprawy,

przysługującej w zasadzie raz w życiu, tylko ze względu na wcześniej nabyte uprawnienia emerytalne.

Sąd Okręgowy wskazał, że zwolennicy odmiennego poglądu uznają, iż osoba kontynuująca stosunek pracy po uzyskaniu uprawnień emerytalnych, z których korzysta, w istocie rzeczy zamienia prawo do odprawy emerytalnej na inne korzyści. Mianowicie uzyskuje ona możliwość doliczenia dalszego zatrudnienia do stażu pracy, a także możliwość przeliczenia emerytury według nowych zarobków. Dla takiego pracownika - emerytura jest dodatkiem do wynagrodzenia za pracę, a nie odwrotnie (wynagrodzenie nie jest dodatkiem do emerytury), a ponadto w trakcie kontynuowanego zatrudnienia „osoba ta ma czas na przygotowanie się do zakończenia kariery zawodowej”. Wszystko to powoduje, że cel, któremu służy odprawa emerytalna, zostaje spełniony w inny korzystniejszy dla nauczyciela sposób. W tej koncepcji prawo do odprawy emerytalnej nabywa tylko taki nauczyciel, który po uzyskaniu statusu prawnego emeryta występuje z wnioskiem o rozwiązanie nauczycielskiego stosunku pracy, ewentualnie taki, który zawiesza pobieranie świadczeń emerytalnych do czasu ustania nauczycielskiego stosunku pracy. W ocenie Sądu Okręgowego zaakceptowanie takiej koncepcji odprawy pieniężnej kolidowałoby wszakże z zasadą równouprawnienia nauczycieli oraz niedyskryminacji pracowników ze względu na uzyskany w trakcie zatrudnienia status emeryta (art. 11² i art. 11³ KP w związku z art. 91c Karty Nauczyciela).

Odpowiedź na przedstawione zagadnienie prawne wymaga także rozstrzygnięcia istotnej kwestii, czy wygaśnięcie nauczycielskiego stosunku pracy z upływem 6 miesięcznego pozostawania w stanie nieczynnym, które następuje z przyczyn organizacyjnych pracodawcy, można kwalifikować jako rozwiązanie stosunku pracy w związku z przejściem nauczyciela na emeryturę.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 56, poz. 357 ze zm.), w brzmieniu sprzed nowelizacji z dnia 18 lutego 2000 r. obowiązującym dla rozpoznawania sprawy, nauczycielowi przechodzącemu na emeryturę lub rentę inwalidzką, który przepracował w szkole co najmniej 20 lat, przyznaje się odprawę w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia ostatnio pobieranego w szkole będącej podstawowym miejscem

pracy. Uregulowanie to istotnie nie jest precyzyjne, jeżeli chodzi o rozumienie wyrażenia „nauczyciel przechodzący na emeryturę lub rentę” nabywający uprawnienie do tej odprawy pieniężnej, która jakkolwiek nie jest wprost nazwana odprawą emerytalną lub rentową, ale taki jej charakter nie może budzić wątpliwości, skoro to świadczenie pieniężne przysługuje nauczycielowi „przechodzącemu na emeryturę lub rentę”. Skład rozpoznający zagadnienie prawne podziela stanowisko zawarte w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2001 r., I PKN 172/00 (dotychczas niepublikowany), że przejściem na emeryturę jest zamiana statusu prawnego pracownika lub pracownika-emeryta na status wyłącznie emeryta, co następuje zawsze i tylko przez definitywne ustanie stosunku pracy. Pracownik pobierający równocześnie emeryturę w czasie nieprzerwanie trwającego stosunku pracy nie przestaje być pracownikiem i przechodzi na emeryturę dopiero po ustaniu zatrudnienia. Transponując ten pogląd na grunt rozpoznawanego zagadnienia prawnego należy przyjąć, że nauczyciel, który w czasie trwania nauczycielskiego zatrudnienia nabył prawo i skorzystał z nauczycielskich uprawnień emerytalnych, nie przestaje być nauczycielem, a zatem nie traci statusu pracownika. W konsekwencji nie może być on traktowany jako nauczyciel przechodzący na emeryturę, albowiem ani nabycie uprawnień emerytalnych (lub rentowych), ani skorzystanie z prawa do tych świadczeń z ubezpieczenia społecznego nie stanowią zdarzeń powodujących ustanie nauczycielskiego stosunku pracy, który jest nieprzerwanie kontynuowany. Taki nauczyciel przechodzi zatem na emeryturę lub rentę dopiero po definitywnym ustaniu nauczycielskiego stosunku pracy.

W uchwale z dnia 2 marca 1994 r., I PZP 4/94 (OSNAPiUS 1994 r. nr 2, poz. 24) Sąd Najwyższy wyraził wprawdzie pogląd, że pozostawanie w stosunku pracy z jednoczesnym pobieraniem renty inwalidzkiej wyłącza możliwość przyznania pracownikowi odprawy rentowej w razie rozwiązania stosunku pracy, to przy późniejszej wykładni następstw tego rodzaju zdarzeń judykatura nie podtrzymuje już restrykcyjnego stanowiska, że w celu skutecznego nabycia prawa do odprawy emerytalnej lub rentowej przejście na emeryturę lub rentę powinno nastąpić równocześnie z rozwiązaniem z tego powodu stosunku pracy. Argumentuje się bowiem, że przepisy szczególne przewidujące prawo do tego rodzaju odpraw pieniężnych nie zawierają zastrzeżenia dotyczącego jednego określonego sposobu pojmowania związku przejścia na emeryturę lub rentę warunkującego prawo do odprawy, a w szczególności przepisy te nie przewidują możliwości pozbawienia prawa do tego świadczenia pracowni-

ków przechodzących na emeryturę, którzy kontynuując zatrudnienie nabyli i korzystali z prawa do emerytury lub renty (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1999 r., I PKN 654/98, OSNAPiUS 2000 r. nr 13, poz. 502). Nie może przy tym podlegać kwestii, że prawo do pieniężnej odprawy emerytalnej lub rentowej należy do płacowych uprawnień pracowniczych, których można pozbawić pracownika wyłącznie w razie wystąpienia normatywnie określonej przeszkody (przesłanki negatywnej) jego nabycia, którą jest wyłącznie zakaz ponownego nabycia tego prawa przez pracownika, który wcześniej otrzymał odprawę (por. art. 92¹ § 2 KP). Nie mają zatem oparcia normatywnego poglądy, iż osoba kontynuująca stosunek pracy po uzyskaniu uprawnień emerytalnych, z których korzysta, w istocie rzeczy zamienia prawo do odprawy emerytalnej na inne korzyści. Skład rozpoznający zagadnienie prawne podzielił w tym względzie stanowisko Sądu Okręgowego, że zaakceptowanie takiej koncepcji pozbawienia powódek prawa do odprawy pieniężnej kolidowałoby z zasadą równouprawnienia nauczycieli oraz niedyskryminacji pracowników ze względu na uzyskany w trakcie zatrudnienia status emeryta (art. 11² i art. 11³ KP w związku z art. 91c Karty Nauczyciela).

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na potrzebę wykładania przepisów o odprawach emerytalnych lub rentowych przy uwzględnieniu formuły zawartej w art. 92¹ KP, który wprowadził powszechną zasadę, że każdemu pracownikowi przechodzącemu na emeryturę lub rentę przysługuje odprawa pieniężna w wysokości co najmniej jednego miesięcznego wynagrodzenia, która jest uzależniona wyłącznie od definitywnego ustania stosunku pracy w związku z przejściem na emeryturę lub rentę. Z powyższego wyprowadza się konkluzję, że odprawa pieniężna przysługuje zawsze, jeżeli rozwiązanie stosunku pracy nastąpiło w związku z przejściem pracownika na emeryturę, choćby ją wcześniej pobierał (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2000 r., I PKN 700/99, OSNAPiUS 2001 r. nr 15, poz. 486). Według tej koncepcji decyduje fakt przejścia na emeryturę lub rentę połączony z definitywnym ustaniem stosunku pracy, tj. utrata pracowniczego statusu prawnego na rzecz statusu wyłącznie emeryta lub rencisty. Nabycie lub ustalenie prawa do emerytury lub renty, a nawet jej wypłata przed ustaniem zatrudnienia, nie wyłączają zatem prawa do omawianej odprawy pieniężnej, jeżeli wcześniej takie świadczenie nie zostało wypłacone w związku z przejściem na emeryturę lub rentę, bądź w związku z nabyciem uprawnień emerytalnych lub rentowych.

Wreszcie, w ocenie składu rozpoznającego zagadnienie prawne, ustanie nauczycielskiego stosunku pracy z upływem okresu pozostawania w stanie nieczynnym przez pobierającego świadczenia emerytalne nauczyciela, prowadzące do definitywnego ustania stosunku pracy i przejścia na status emeryta, uprawnia go do odprawy pieniężnej, jeżeli wcześniej nie skorzystał on z tego świadczenia. Zbieg tych zdarzeń powoduje bowiem, że w dacie ostatecznego ustania nauczycielskiego stosunku pracy z upływem okresu pozostawania w stanie nieczynnym - takiego nauczyciela należy traktować jako przechodzącego na emeryturę w rozumieniu art. 87 ust. 2 Karty Nauczyciela. Przepis ten nie uzależnia prawa do odprawy od określonego sposobu zakończenia nauczycielskiego stosunku pracy, ale od przejścia na emeryturę w związku z jego definitywnym ustaniem. Z tych przyczyn wykładnia zawarta w sentencji podjętej uchwały ma zastosowanie również do aktualnego normatywnego brzmienia art. 87 ust. 2 Karty Nauczyciela (obowiązującego po nowelizacji z dnia 18 lutego 2000 r. - Dz.U. z 2000 r. Nr 19, poz. 239).

=====